SOCIÁLNÍ ROZMĚR EVROPSKÉ UNIE

Výzvy v sociálně-zdravotní oblasti pro Evropskou unii po roce 2020

(stručný obsah dokumentu Evropské komise[1])

Motto:

„Čekají nás obrovské výzvy. *Je na nás, abychom těmto* ***výzvám dali konkrétní podobu. Chceme-li hrát nějakou roli v budoucnosti, musíme ji hrát už nyní.*** *Je na nás, abychom se postarali o to, že* ***rukopis evropského sociálního modelu bude jasně patrný ze všeho, co děláme. Protože Evropa je ochranným štítem pro nás všechny, pro něž je tento úžasný kontinent domovem.“*** Jean-Claude Juncker, předseda Evropské komise, Štrasburk 22. října 2014.

„V tomto čase změn a s ohledem na obavy našich občanů se zavazujeme k ***naplňování Římské agendy a k práci na dosažení (...) sociální Evropy:*** *Unie, která na základě udržitelného růstu prosazuje* ***pokrok v hospodářské i sociální oblasti,*** *stejně jako* ***soudržnost a konvergenci*** *a zároveň dohlíží na dodržování* ***integrity vnitřního trhu;*** *Unie, která bere v potaz* ***různorodost vnitrostátních systémů*** *a zohledňuje* ***klíčovou úlohu sociálních partnerů;*** *Unie, která prosazuje* ***rovnost mezi ženami a muži,*** *jakož i* ***práva a rovné příležitosti pro všechny;*** *Unie, která* ***bojuje proti nezaměstnanosti, diskriminaci, sociálnímu vyloučení a chudobě; Unie, kde mladí lidé dostávají nejlepší vzdělání a odbornou přípravu a mohou studovat a nalézat uplatnění po celém kontinentu; Unie, která chrání naše kulturní dědictví a propaguje kulturní rozmanitost.“*** Římské prohlášení vedoucích představitelů EU, 25. března 2017 (Evropská rada k 60. výročí podepsání Římských smluv)

Jakou úlohu by EU měla plnit a jak by mohla obecně lépe spolupracovat s členskými státy, sociálními partnery a občanskou společností?

1) Shodnout se na podobě sociální Evropy[2]

Pokud jde o budoucnost, mělo by se diskutovat o tom, jak přizpůsobit naše sociální modely současným a budoucím výzvám a povzbudit sociální smýšlení v Evropě, jak připravit občany EU na svět v příštích desetiletích. Naše společnosti musí být silnější, schopnější přizpůsobit se vnějšímu vývoji a aktivně ho ovlivňovat příkladem i preventivní diplomacií.

Evropská unie měla vždy **sociální rozměr úzce spjatý s hospodářskými ambicemi**. Její sociální rozměr se vyvíjí ruku v ruce s prohlubováním **jednotného trhu a konceptem občanství EU**, které v jednotlivých zemích zaručují rovné podmínky a základní práva. Byla přijata Listina základních práv EU a cíle udržitelného rozvoje OSN a na evropské i mezinárodní úrovni nyní existuje odhodlání dodržovat základní hodnoty, práva a sociální cíle.

---

[1] Diskusní dokument O sociálním rozměru Evropy. Brusel, Evropská komise 2017. 36 s. ISBN: 978-92-79-68495-1. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/reflection-paper-social-dimension-europe_cs.pdf

[2] Citovaný dokument obsahuje v první části analýzu podmínek utváření sociálního rozměru EU, jejíž stručný výtah je připojen v příloze.

EU reagovala na jednu krizi za druhou, byla zaměstnána „hašením požárů“. Nyní nastal čas vyvodit patřičné závěry ze změn těmito krizemi vyvolaných, přemýšlet nad tím, jak se vypořádat s hlubšími transformacemi našeho hospodářství a společnosti.

2) Reagovat na změny v oblasti práce a zaměstnání

Pracovní život prochází radikálními proměnami, které jsou důsledkem společných účinků technologického pokroku, globalizace a růstu sektoru služeb. Sdílená ekonomika a internetové platformy přetvářejí celá hospodářská odvětví. Člověk se jako zdroj efektivní pracovní síly musí vyrovnávat s rychlejším tempem změn a nezbývá mu nic jiného než získávat nové dovednosti a přizpůsobovat se na jedné straně novým podnikatelským modelům nebo na druhé straně posunu ve spotřebitelských preferencích. Pro některé lidi znamenají tyto změny nebývalé příležitosti a flexibilnější formy práce (díky používání digitálních nástrojů a sílícímu významu pružné pracovní doby či práce na dálku). Pro jiné jsou však zdrojem nejistoty.

Pracovní a kariérní modely budou v příštích desetiletích ještě různorodější než dnes. Průměrný Evropan nemusí mít jedno zaměstnání na celý život, ale může jich za svou kariéru vystřídat i deset. Práce na dálku či práce spojené s mobilitou budou jednodušší a častější (včetně častější práce v jiném členském státu EU). Vývoj směřuje k flexibilitě pracovníků na rozmanitějším trhu práce. Práce se bude stále více zaměřovat na výkon a výsledky spíše než na fyzickou přítomnost v určitém místě, přičemž lidé budou mít více příležitostí pracovat na volné noze a mít několik zaměstnání najednou. Mnohé z těchto proměn již začínají být patrné. Způsob, jak na tyto změny zareagujeme dnes a jak je budeme směrovat, rozhodne o možné budoucí podobě pracovního světa. Jedná se o typické projevy stále rozmanitějších a nepravidelnějších pracovních modelů a pracovních podmínek (více částečných úvazků, více pracovních smluv na dobu neurčitou, větší pracovní zapojení osob v předdůchodovém a důchodovém věku), s nimiž mizí vyhlídky na tradiční kariéru. Tu nahrazují nové druhy smluv, větší zeměpisná mobilita a více změn v zaměstnáních a pracovním statusu. Třebaže nové druhy smluv mohou být vstupními dveřmi do světa práce, hrozí také stále silnější polarizace trhu. Patrné jsou rostoucí mzdové nerovnosti a lidé s nízkou úrovní dovedností se nedokážou vymanit z nekvalitního zaměstnání a mají jen slabé vyhlídky na kariérní postup. Některá z dnešních zaměstnání budou s tempem digitalizace a hospodářské proměny překonána a dovednosti potřebné pro jejich vykonávání se stanou přežitkem.

To vyvolává **mnoho otázek o budoucnosti práce** samotné. **Počet pracovních míst do budoucna vzroste, nebo klesne? Budou vzniklá pracovní místa místy „kvalitními“? Jsou lidé dneška a zítřka vybaveni správnými dovednostmi, aby pracovní místa obsadili? Jak rychle se do budoucí dostupnosti zaměstnání promítne automatizace a umělá inteligence.**

3) Nový přístup v oblasti formálního vzdělávání

Řešení problémů s tempem digitalizace a hospodářské proměny si žádá modernizaci vzdělávacích systémů. Je pravděpodobné, že většina dětí, které dnes zahajují základní školní docházku, bude vykonávat zcela nové, dosud neexistující profese. Z některých studií vyplývá, že v roce 2055 by mohla být automatizována polovina dnešních činností. Jisté v každém

případě je, **že pracovníci všech věkových kategorií budou stále více nuceni přizpůsobovat své dovednosti technologickým změnám a průběžně si je doplňovat a korigovat. Evropské firmy, školy, univerzity a střediska odborné přípravy tedy musejí lidi na tuto realitu připravovat.**

4) Přeměna systémů celoživotního učení

Probíhající změny s sebou budou přinášet nové a nemalé výzvy, pokud jde o vzdělávání, odbornou přípravu, dovednosti, celoživotní učení, řízení lidských zdrojů a schopnost jednotlivců zvládat během života složité profesní přechody. Dojde také na zavedení nových sociálních práv, jež budou změnám v pracovním světě odpovídat. Přestože jsou realizovány četné reformy, současné sociální státy nejsou vždy dobře nastavené tak, aby se těmto novým a z velké části bezprecedentním problémům dokázaly přizpůsobit. A nejde přitom jen o finanční udržitelnost. Jedná se také o zajištění správných záchranných sítí a nových ochranných opatření, aby jednotlivci mohli snáze využívat veškerých svých kapacit k zaopatřování svých životních potřeb a společnost fungovala. Systémy sociální ochrany mají stále četná omezení, a sice v oblasti pokrytí a přístupu. Například v zemích, které se dlouho spoléhaly na tradiční podporu rodiny a na důchody jakožto zdroj příjmů pro širší rodinu, je zapotřebí vyvinout a posílit systémy daní a dávek, jež budou více orientovány na jednotlivce a jež budou univerzálnější a lépe testované z hlediska majetkových poměrů.

Řada zemí také dlouho chránila lidi v zaměstnání restriktivními právními předpisy, avšak dělo se tak na úkor mladších uchazečů o práci. Jedna ze zásadních věcí, na kterou je třeba pamatovat při úvahách o nových ochranných opatřeních do budoucna, je potřeba modernizovat současné systémy vzdělávání a odborné přípravy a rozšířit programy celoživotního učení tak, aby se usnadnila větší profesní mobilita a řešil se nesoulad mezi nabízenými a požadovanými dovednostmi.

5) Modernizace systémů sociální ochrany a zdravotní péče

V souvislosti s novou podobou pracovního světa vyvstávají otazníky nad tím, do jaké míry budou pracovní místa v budoucnu kvalitní z hlediska výdělků, jistoty zaměstnání a pracovních podmínek. Změnami jsou ovlivňovány také sítě sociální pomoci, dávky, penzijní systémy, péče o děti či zdravotní péče. Důsledkem změn může být rovněž uzpůsobování pracovní doby, doby odpočinku a požadavků na zdraví a bezpečnost. Ve společnosti se objevují nové sociální problémy a přidávají se k problémům, které již existovaly dříve. V sázce je schopnost orgánů veřejné moci, firem a jednotlivců na tuto situaci reagovat a přizpůsobit se jí.

Evropané shora uvedené trendy plně vnímají, přičemž očekávání a obavy mnohých se ještě zvýšily dopadem krize. Z průzkumů soustavně vyplývá, že zaměstnanost a sociální politika jsou pro lidi prioritní. Evropané si tradičně cení standardu v oblasti sociálního zabezpečení a také vyjadřují relativní nespokojenost. Lidé v Evropě pociťují znepokojení nad sociální situací a tím, jak se jejich obavami zabývají Unie a vnitrostátní vlády. Lidé svá očekávání vkládají do všech orgánů – ať už místních, regionálních, vnitrostátních či evropských. Mají-li si Evropané vybrat mezi řešením na vnitrostátní úrovni a na úrovni EU, poukazují primárně na úlohu členských států, ale své může v jejich očích učinit i EU, třebaže k řešení daného problému

nemusí mít všechny nástroje. Aby mohl být naplno využit potenciál dostupných evropských fondů, musejí členské státy rychle a účinně zavést potřebné struktury. V této souvislosti lze jako příklad uvést oblast nezaměstnanosti mladých lidí.

6) Efektivnější spolupráce EU a jejích členských států v sociální a zdravotní oblasti:

a) podpora změn na úrovni celé EU pro posílení postavení EU a jejích občanů

Dávat odpovědi na naděje a očekávání občanů předpokládá vést otevřenou diskusi jednak o schopnosti ekonomického a sociálního systému plnit i nadále individuální a kolektivní sociální potřeby, jednak o způsobech, jak by mohly EU a její členské státy spolupracovat lépe a efektivněji. Úloha EU v sociální oblasti bude záviset na širších rozhodnutích, jež EU jako celek učiní. Jak uvádí Bílá kniha o budoucnosti Evropy, nabízejí se možnosti sahající od uchovávání (vylepšování) status-quo přes výraznou změnu záběru a stanovení priorit až k dílčímu či kolektivnímu skoku vpřed směrem k utváření silné společnosti v EU s posílením postavení občana.

Panuje stále větší shoda v tom, že je v zájmu odolnosti lidského společenství podporovat rovnost příležitostí. Díky ní má každý jedinec dobré startovní podmínky do života, může překonávat překážky a plně využít svůj vlastní potenciál. Oblasti, v nichž je pro to třeba něco vykonat, jsou dobře známy. Vyjmenujme alespoň některé:

1) investovat do dětí, aby měly co nejlepší start do života;
2) investovat do mladých lidí, dovedností a celoživotního učení;
3) napomáhat tomu, aby lidé mohli v rámci profesní dráhy přecházet do jiných povolání, a namísto přístupu „jedna práce na celý život“ zastávat přístup „zaměstnání na celý život“, a to včetně samostatné výdělečné činnosti;
4) zasazovat se o prodloužení života ve zdraví prostřednictvím prevence, lepších pracovních podmínek a péče o starší osoby;
5) prosazovat rovnost žen a mužů v zájmu odstranění zbývajících rozdílů a zavedení konceptu „rodiny se dvěma příjmy“;
6) zajistit aktivní začleňování a boj proti diskriminaci, jež všem lidem umožní žít důstojný život;
7) napomáhat mobilitě a postarat se o úspěšnou integraci migrantů, jakož i podporovat účast občanů a občanskou kulturu a dialog.

Neexistuje jediný univerzální přístup použitelný na celou Evropu, ale problémy jsou společné a společná je i potřeba jednat. V dobách rychlých a trvalých změn by se hlavní pozornost měla soustředit na posílení postavení jednotlivců a na vybudování odolnějších společenských struktur, jež budou s to se úspěšně adaptovat.

b) podpora změn na úrovni členských států EU a jejich vzájemná inspirace k provádění reforem

Řada evropských zemí důkladně reformuje své pracovní trhy a sociální systémy způsobem, v němž jsou patrné společné trendy:

a) přesun daňového zatížení od zdanění práce s cílem snížit náklady na zaměstnávání pracovníků a napomoci tvorbě pracovních míst;

b) modernizace důchodových systémů díky lepšímu sladění důchodového věku s průměrnou délkou života;

c) modernizace systémů vzdělávání a celoživotního učení v zájmu jejich větší výkonnosti při plnění stávajících i budoucích potřeb a dále zachování vazby mezi úrovní mezd a produktivitou v zájmu zachování konkurenceschopnosti a tvorby pracovních míst v dlouhodobém horizontu.

c) rozšíření společné sociální a zdravotní politiky EU v zájmu stabilizace hospodářské a měnové unie

Již Římská smlouva zakotvila některé hlavní zásady společné sociální a zdravotní politiky EU:

- rovnost odměňování mužů a žen či právo pracovníků na volný pohyb mezi členskými státy;
- k naplnění práva přestěhovat se do jiné země byla např. zavedena podrobná úprava, jež zajišťuje:

a) právo pacientů na zdravotní péči v zahraničí a na náhradu výdajů na tuto péči,

b) vzájemné uznávání diplomů,

c) aby lidé při nástupu do zaměstnání v jiné zemi nepřicházeli o dosud získané důchodové nároky.

S rozvojem jednotného trhu vypracovala EU soubor sekundárních právních předpisů o:

a) ochraně zdraví a bezpečnosti pracovníků,

b) rovnosti práv a atypických formách práce, k nimž patří např. práce na částečný úvazek či agenturní zaměstnávání.

Společný trh však vyžaduje v sociální a zdravotní oblasti i další společná pravidla, která nastaví minimální standardy v širším zaměření od vzdělávání, zdravotní péče, přes práci s mladými lidmi, až po rovnost žen a mužů, boj proti diskriminaci a sport. Při koordinaci fiskální a hospodářské politiky v rámci evropského semestru akceptují členské státy provedení reforem hospodářství a trhů práce s cílem povzbudit růst podporující začlenění a posílit sociální spravedlnost, přičemž tyto reformy se opírají o zodpovědně řízené veřejné finance. Významná část rozpočtu EU je využívána na podporu sociálních inovací a sociálních projektů v členských státech a na boj proti chudobě. Rozpočet EU slouží především podpoře opatření, jež posilují postavení Evropanů. Jedná se o integraci znevýhodněných skupin (např. Romů) na trhu práce či o pomoc pracovníkům, aby se dokázali přizpůsobit měnícím se podmínkám na tomto trhu. Program Erasmus, jenž umožňuje studentům absolvovat část studií v jiné zemi,

se stal jednou z nejúspěšnějších iniciativ v evropské historii. EU podporuje sociální dialog, vede dialog s občanskou společností a spolupracuje s mezinárodními organizacemi na podpoře vysoké sociální a životní úrovně nejen na vlastním území a ve svém sousedství, ale po celém světě, daleko od svých hranic. Sbližování sociálních standardů je klíčovým prvkem spravedlivé globalizace. Za tímto účelem EU spolupracuje s mezinárodními organizacemi, aby došlo k dodržování mezinárodních standardů platných v oblasti lidských a sociálních práv a ke zlepšení pracovních podmínek. Evropská komise navrhla jasná, vyvážená a vymahatelná pravidla mobility pracovních sil, aby lépe ochránila jejich práva, a současně dala členským státům lepší nástroje k boji proti zneužívání těchto pravidel. Zavedla novou legislativu na ochranu pracovníků před expozicí rakovinotvorným látkám, jež v delším časovém horizontu umožní zachránit desetitisíce lidských životů. Přijala rovněž iniciativy, jež mají osobám se zdravotním postižením rozšířit přístup ke zboží a službám.

Současná krize ukazuje, že země, které sdílejí euro jako jednotnou měnu, musí více spolupracovat v sociální oblasti, aby udržely sílu a stabilitu ekonomiky a předešly náhlým změnám životních podmínek svých občanů.

7) Postavení člověka v EU

Postavení člověka a jeho práva jsou pro rozvoj evropského projektu zásadní.

Jednotný trh je úzce propojen se společnými sociálními normami, stejně jako se společnými normami environmentální a spotřebitelské ochrany. **Hlavní společné problémy**, s nimiž se evropské země v současnosti potýkají – bezpečnost, demografické změny, migrace, technologický rozvoj, globalizace – **jsou natolik rozsáhlé a celosvětové, že je třeba je řešit přinejmenším na evropské úrovni, aby je bylo možné zvládnout a utvářet budoucnost**. Pravomoci EU a členských států musí být přehodnoceny v oblasti právních předpisů, doporučení i financování.

8) Podněty k debatě o budoucnosti EU v členských státech EU

Sociální rozměr Evropy se neustále mění, protože jej ovlivňují osobní volba, ekonomická realita, globální trendy a politická rozhodnutí. Můžeme se ještě rozhodnout, že provedeme ty změny, které jsou zapotřebí, a tedy budeme tyto změny řídit. Nebo může dojít k takovým změnám, na jejichž uskutečnění nebudeme mít rozhodující vliv a jejichž následky v oblasti ekonomické a technologické mohou vést k novým podobám nerovností s přetrvávajícím rizikem chudoby, spojeným s novými formami vyloučení. V moderní a soudržné společnosti by každý měl mít možnost se plně zapojit a v různých fázích svého života mít přístup k novým „příležitostem společenského růstu**“. Jde o otázku sociální spravedlnosti, sociální soudržnosti a důvěry ve změnu. Jedná se stejně tak i o ekonomický imperativ. Dobře fungující, sebevědomá a rozvíjející se společnost, jež investuje do svého lidského kapitálu a vytváří příležitosti, které jednotlivcům umožňují rozvíjet se v průběhu celého svého života, má zásadní význam pro udržitelný hospodářský růst, účast na trhu práce, životní úroveň i pro boj proti sociálním rizikům.**

Země, které jsou členy Evropské unie, usilují o vytvoření spravedlivější společnosti založené na rovných příležitostech. Pohlaví, místo narození, rodinné zázemí ani jmění člověka by nemělo předurčovat míru jeho přístupu ke vzdělání, službám ani příležitostem. Díky své rozmanitosti může 27 zemí EU reagovat na společné výzvy jednotlivě i společně a zároveň si uvědomovat, že odpovědnost za přípravu pro budoucnost je především v jejich rukách. O tom, zda by se v blízké budoucnosti úloha EU měla či neměla změnit, se bude dále jednat v nadcházejících měsících. Evropská komise je odhodlána zahájit tuto debatu s občany, sociálními partnery, dalšími orgány EU a vedoucími představiteli EU.

Klíčové jsou tyto otázky:

S jakými problémy by se měly naše země společně vypořádat?

Jakým přínosem v tomto úsilí mohou být nástroje na úrovni EU?

Debata by měla rovněž přihlédnout ke skutečnosti, že sociální aspekty se neomezují pouze na oblasti „klasické“ sociální politiky, jde i o využití potenciálu globalizace, prohloubení hospodářské a měnové unie a budoucí financování EU.